

СТРУКТУРУВАННЯ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуто теоретико-методичні та практичні аспекти формування змісту підготовки вихователя до формування толерантності у дітей дошкільного віку, яка є невід'ємним компонентом професійної підготовки. Викладено особливості основних методичних підходів та принципів структурування змісту, спрямованого на формування компетентностей та професійно важливих особистісних якостей майбутніх фахівців дошкільної освіти. Висвітлено умови реалізації в освітньому процесі вищих навчальних закладів теоретичної та практичної підготовки педагога до професійної діяльності.

Ключові слова: зміст, структура змісту підготовки, професійна підготовка, компетентність, принципи структурування змісту.

Постановка проблеми. В нашому суспільстві в останні роки окремі джерела інтолерантності породжують фізичне, емоційне насильство, акти агресивності, дискримінації. Ці явища стають звичними проявами соціальної дійсності. В освітньому середовищі стали масовими явища дезадаптації і деіндивідуалізації особистості. Такий стан справ зумовлений зниженням якості освітньої діяльності, труднощами соціально-економічної ситуації, політичною нестабільністю і т. п. У цій ситуації особливої актуальності набуває проблема виховання толерантної культури, формування компетенції в області толерантного поведінки у дітей дошкільного віку, оскільки саме цей віковий період є найбільш сензитивним для входження дитини в соціальний світ і забезпечує безперервність соціально-морального становлення особистості. Реалізація на практиці провідних ідей педагогіки толерантності багато в чому залежить від зусиль спеціально підготовлених вихователів до формування толерантності у дітей дошкільного віку. У зв'язку з цим з'являється необхідність у визначенні змісту системи підготовки педагогів до організації означеного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наявних джерел з проблеми показує, що дослідження в цій галузі професійної педагогіки значно відстають від вивчення питань виховання толерантності у дітей дошкільного віку та педагогічних аспектів її формування.

На даний момент існує ряд досліджень підготовки педагогів до формування міжнаціональної толерантності (Г. Волик, І. Зарівна, В. Кузьменко, С. Машкова, О. Орловська та ін.), а також до роботи в поліетнічному середовищі (О. Гуренко, Т. Коваль, Н. Якса, З. Гасанов) та виховання духоно-моральних цінностей (Н. Бирко, С. Вашуленко, І. Гавриш, Т. Поніманська, О. Савченко), виховання толерантного ставлення до дітей з особливими фізичними потребами (І. Кузава, Т. Зубарева). Разом з тим проблема підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності у дітей дошкільного віку спеціального розгляду не отримала. Вирішення її окремих аспектів опосередковано відображено в дослідженнях Л. Козак, О. Конишевої, О. Подівілової, А. Сиротюк, Т. Тхоржевської, В. Чернявської, Х. Шапаренко та ін. Проблема дидактичних підстав добору та структурування змісту освіти в різних аспектах досліджувалася в роботах О. Абдулліної, І. Лернера, М. Лещенко, О. Пометун, М. Скаткіна, В. Загвзінського та інших дослідників.

Метою написання статті є висвітлення теоретичних та методичних засад відбору змісту професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів до формування толерантності у дітей дошкільного віку; аналіз основних методичних підходів та принципів структурування змісту професійної підготовки майбутніх фахівців, а також умов реалізації в освітньому процесі ВНЗ теоретичної та практичної підготовки педагога до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Професійна підготовка до формування толерантності у дітей дошкільного віку (ФТДДВ) є невід'ємною складовою професійної підготовки майбутніх працівників системи дошкільної освіти. На основі теоретичного аналізу загальних проблем підготовки педагога до професійної діяльності (О. Абдулліна, М. Лещенко, В. Сластьонін та ін.) ми приходимо до висновку, що професійнопедагогічна підготовка майбутніх вихователів до ФТДДВ являє собою цілеспрямований процес формування системи загальних і спеціальних психолого-педагогічних і культурологічних знань, умінь, навичок, здібностей, які мають поєднуватися з високорозвиненими особистісними і професійними якостями, що забезпечують оптимальні результати діяльності за визначеним напрямом [2]. У своєму дослідженні ми спираємося саме на це визначення підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності.

Для забезпечення ефективності професійної підготовки студентів до вирішення окреслених завдань в умовах дефіциту аудиторного часу при зростаючому значенні та потребі за цих умов формувати у студентів необхідні знання, уміння й навички як невід'ємну частину їхньої професійної компетенції, постає завдання розробити відповідний зміст і структуру цієї підготовки.

Розглядаючи проблему змісту підготовки до виховання толерантності у дошкільнят, ми неминуче стикаємося з необхідністю визначення теоретичних та методичних підстав для його відбору. Традиційно професійно-педагогічну підготовку студентів визначають як процес, що характеризується цілісністю, диференційованою та поетапною організацією, спрямований на забезпечення розвитку педагогічної свідомості, системи спеціальних педагогічних умінь, особистості педагога (О. Абдуліна). Подібне трактування поняття професійно-педагогічної підготовки дозволило О. Абдуліній виділити три основні компоненти змісту педагогічної підготовки:

– загальний компонент (ядро) – педагогічні знання, отримані при вивченні педагогічних дисциплін;

– додатковий компонент – дисципліни за вибором, факультативи;

– компонент диференційованого та індивідуалізованого навчання і виховання – самостійна робота студентів з метою розвитку творчих здібностей, індивідуального стилю діяльності [1].

Кожен із зазначених компонентів включає в себе теоретичний та практичний блок, що забезпечують формування знань і умінь.

Разом з тим проблема нашого дослідження вимагає більш конкретного розгляду підходів до проектування змісту підготовки майбутніх фахівців до формування толерантності у дітей дошкільного віку.

М. Лещенко сформулювала часткові концепції щодо змісту педагогічної освіти в класичних університетах:

1. Концепція науково-інформаційної технологізації змісту вищої освіти обґрунтовує науково-дослідну детермінацію змісту вищої освіти, моделювання наукового пошуку в ході пізнавальної діяльності, наголошує на домінанті прийомів здобуття знань, на необхідності створення атмосфери духовного розвитку особистості в ході навчально-пізнавальної діяльності. Набуті студентами метазнання (знання про особливості пізнавально-дослідницьких процесів) створюють сприятливі умови для гармонійного життя і самореалізації в суспільстві знань, яке будучи продуктом високоорганізованої науки, потребує повсюдного застосування знань, володіння інформаційно-комп'ютерними технологіями (побут, професійна діяльність, дозвілля).

2. Концепція трансцендентності змісту вищої освіти зумовлює наявність у навчально-пізнавальній діяльності дослідно-творчої активності, яка проявляється у сферах підсвідомого і свідомого.

3. Концепція імперативу пізнавальної свободи визначає необхідність включення до змісту вищої освіти рефлексивно-інтенсивних методик самопізнання особистості, що уможлиблює її самореалізацію, гармонійне і щасливе життя в умовах сучасного інформаційного суспільства.

4. Концепція компетентнісно-комунікативного підходу до змісту вищої освіти стверджує необхідність збагачення навчальної діяльності студентів ефективними технологіями професійної і щоденної комунікації.

5. Концепція неперервного навчання може бути сформульована на основі тверджень про важливість розвитку пізнавальних процесів упродовж всього життя: учитися для того, щоб бути; учитися для того, щоб знати; учитися для того, щоб працювати; учитися для того, щоб уміти жити разом.

6. Концепція інституціональної інтеграції визначальних тенденцій світового освітнього простору зі змістом вищої освіти окреслює умови і шляхи інтернаціоналізації вищої освіти відповідно до умов глобалізаційного суспільства.

7. Концепція фундаменталізації та стандартизації змісту вищої освіти передбачає відповідність чітко окресленої частини змісту професійної підготовки тенденціям уніфікації та інтернаціоналізації освіти у контексті її адекватності освітнім стандартам [4, с.232-236].

В теорії і практиці вітчизняної освіти основними факторами добору змісту освіти називаються освітні цілі. О. Пометун зазначає, що відбір і структурування змісту освіти мають бути підпорядковані кінцевому результату освітнього процесу – набуття компетентностей. Це зумовлює створення відповідної системи формуванні змісту освіти, а саме:

1) визначення переліку ключових компетентностей;

2) визначення змісту кожної компетентності;

3) ідентифікація їх з окремими освітніми галузями, а потім з окремими предметами (визначення переліку і змісту галузевих і предметних компетентностей);

4) відбір змісту предмета, який може забезпечити формування всієї системи компетентностей;

5) встановлення рівня сформованості та показників сформованості компетентностей на кожному етапі й кожному році навчання;

6) розробку системи контролю та коригування процесу формування компетентностей [5].

Питання формування дидактичної системи, на підставі якої здійснюється проектування змісту освіти, в дидактиці розглядається в контексті загальної теорії змісту освіти. Аналіз наукової літератури (Ю. Бабанський, В. Безпалько, В. Загвязінський, М. Скяткін та інші) дозволив запропонувати при формуванні й обґрунтуванні змісту професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів

використовувати, окрім основних дидактичних принципів навчання (свідомості й активності, наочності, систематичності та послідовності, міцності, доступності, науковості і зв'язку теорії з практикою), додатково такі принципи: цілісність освіти, її практична спрямованість, індивідуалізація, а також поєднання предметно-діяльнісного та системно-діяльнісного принципів. Усі ці принципи взаємопов'язані та взаємозалежні, вони доповнюють і зумовлюють один одного, утворюючи при цьому цілісну систему.

Предметно-діяльнісний принцип передбачає виділення окремих дисциплін як компонентів наукового знання і сформованих компетенцій як складових овоюваної діяльності. Його застосування дозволяє визначати навчальні дисципліни як відокремлені структурні компоненти змісту підготовки, що відображають основні сторони предметної діяльності педагога, що формують компетенції, необхідні для здійснення продуктивної взаємодії між педагогом і вихованцями в освітньому процесі. В рамках дисциплін передбачається оволодіння необхідними знаннями, орієнтовною і операціональною основами дій, набуття досвіду їх практичного застосування. Застосування принципу обумовлено потребою збереження кращих традицій вищої педагогічної освіти щодо виділення окремих предметних областей при вивченні сучасних і класичних теорій, які виступають основою для професійних суджень і висновків.

Системно-діяльнісний принцип використовується для визначення наскрізних ліній, що утворюють внутрішні зв'язки в змісті підготовки, що з'єднують окремі навчальні дисципліни і види практик, що дозволяє об'єднувати предметні, методологічні, психолого-педагогічні, практичні аспекти підготовки для формування основних професійних умінь (аналітичних, прогностичних, проєктивних, рефлексивних, комунікативних, організаційних). Виділення наскрізних ліній дає змогу окреслити їх у відповідності з конкретною специфікою реалізації поставлених завдань підготовки майбутніх вихователів до ФТДДВ при навчанні за відповідною програмою підготовки. Детермінантами наскрізних ліній при варіативній організації процесу підготовки виступають: формування професійної толерантної свідомості та толерантного мислення, професійного мультикультурного світогляду; формування теоретичної й практичної готовності педагога до ФТДДВ; формування методологічної і методичної компетентності педагога та його готовності до педагогічної взаємодії на основі принципів та норм толерантності; формування предметної (спеціальної) готовності та готовності до ФТДДВ як специфічної діяльності; формування професійно важливих особистісних толерантних якостей та толерантної поведінки майбутніх педагогів.

Моделювання змістовного компонента підготовки визначається блочно-модульною структурою стандарту, відповідно до якої з фахових дисциплін та інтегративних курсів формуються модулі блоків соціально-гуманітарних, природничо-наукових та загально-професійних дисциплін; навчальний матеріал, додатковий до базового, теми і розділи, які відображають особливості і специфіку проявів толерантності (інтолерантності) в тій чи іншій сфері її дії, на підставі цілей і завдань, вирішуваних певною дисципліною, включаються в зміст нормативного компонента і дисциплін елективних (вибіркових) модулів. Відповідний навчальний матеріал є основою формування змісту всіх видів практик.

Практична підготовка вибудовується як пошукова система, що дозволяє виявляти досягнення і прогалини студентів в освоєнні професійної діяльності педагога. Ця підготовка передбачає включення до програм навчальних і педагогічних практик завдань з ФТДДВ, які через здійснення різноманітних видів діяльності дозволяють надати цій діяльності різнобічний і безперервний характер. Інтеграція з теоретичним навчанням реалізується за допомогою розробки серій учбово-професійних завдань з різних навчальних дисциплін з поступово зростаючим рівнем складності, що сприяє осмисленню власного практичного досвіду і виходу на новий рівень теоретичних узагальнень.

Реалізація проєктного задуму теоретичної та практичної підготовки педагога до ФТДДВ передбачає актуалізацію суб'єктної позиції та мотивації студентів, яка здійснюється на I-II курсах за рахунок орієнтації на ціль методичних прийомів викладання окремих навчальних дисциплін предметного та психолого-педагогічного циклів, навчальних практик, розвиток діяльності студентів і рефлексивно-оцінних дій, що відображає сутність застосування стратегії активізації учбово-професійної діяльності.

На наступних курсах розвиток суб'єктності студентів у процесі їх теоретичної і практичної підготовки здійснюється за допомогою використання евристичних методів організації учбово-професійної діяльності. Дефіцит мотивації та усвідомленості студентами стратегічних цілей підготовки до ФТДДВ компенсується виявленням професійно-особистісних ціннісно-сміслових орієнтирів на різних етапах теоретичної та практичної підготовки, пошуком найбільш прийняттого варіанту використання евристичних методів, спрямованих на досягнення очікуваних результатів підготовки.

Проєктування реалізації спільної діяльності студентів, викладачів та педагогів-практиків спрямоване на актуалізацію професійного потенціалу студента, розкриття логіки роботи з його ціннісно-мотиваційною, операційно-діяльнісною, оцінно-рефлексивною складовими у відповідності з нормами духовно-моральних вимог до особистості педагога і рамками державних вимог до його підготовки і кваліфікації.

Розкриття операційно-діяльнісної складової професійного потенціалу студента передбачає рішення учбово-професійних завдань, спрямованих на вирішення виникаючих на практиці проблемних

ситуацій, що забезпечує кумулятивний результат освоєних знань і умінь, сформованої теоретичної і практичної готовності до ФТДДВ.

Оцінно-рефлексивна складова професійного потенціалу студента розкривається через розв'язання навчально-професійних завдань, спрямованих на виявлення своїх внутрішніх ресурсів, уточнення освітніх і професійних потреб, визначення індивідуальних перспектив навчально-професійної діяльності. Організована діяльність по зіставленню ідеального образу педагога, орієнтованого на майбутнє, з образом Я-педагог сприяє усвідомленню студентом специфіки власної професійної спрямованості, ступеня прийнятої відповідальності, захопленість професією, а також намірів змінюватися у відповідності з пропонованими професійними вимогами.

Якісний результат теоретико-аналітичного осмислення досвіду здійснення проектного задуму реалізації теоретичної та практичної підготовки педагога до професійної діяльності забезпечують тактичні умови організації даної підготовки в освітньому процесі ВНЗ, що розкривають особливості реалізації сукупності педагогічних дій тактичного характеру щодо забезпечення результативності даної підготовки.

Однією з тактичних умов є створення ситуацій породження смислів навчально-професійної діяльності для оволодіння студентами різноманітними способами "бути толерантним педагогом", що виражаються в здатності осмислювати педагогічну реальність. Реалізація умови передбачає введення студентів у простір професійної діяльності за допомогою комунікації з тими, хто в цьому просторі вже знаходиться (педагогами-практиками, науковцями, керівниками освітніх установ), дозволяючи забезпечити ефект орієнтації на випередження за рахунок прояву дискурсів різних професійних соціумів. Також тактичною умовою є поєднання теоретичних і практичних етапів навчання, навчальних та педагогічних практик для формування цілісного уявлення студента про професійну діяльність вихователя і місце толерантної взаємодії в ній. Реалізації умови сприяє різноманітність видів діяльностей в процесі "проходження" навчальних і педагогічних практик, встановлення зв'язків практик з теоретичним навчанням, що дозволяють ініціювати методологічну рефлексію студентів при моделюванні фрагментів професійної діяльності, теоретично осмислювати процес і результати навчально-професійної діяльності в динаміці, здійснювати генеративне оцінювання; використовувати ситуації інтерактивної взаємодії, цифрові освітні ресурси, що забезпечують діалогічне спілкування викладачів і студентів, сприяють переживанню успіху за рахунок використання таких механізмів зворотного зв'язку як дискусії, ігрові методи навчання, кейс-метод, елементи тренінгів, проектування. Участь викладачів, педагогів-практиків нарівні зі студентами в командній роботі дозволяє надати гнучкість і емоційну насиченість процесу теоретичної та практичної підготовки педагога до ФТДДВ. Така спільна діяльність позитивно зарекомендувала себе при пошуку нових, оригінальних способів вирішення наскрізних і комплексних навчально-професійних задач міждисциплінарного характеру, сприяючи прояву професійного потенціалу студента.

Розвиток інформаційно-освітнього середовища як компонент культурно-освітнього простору вишу виступає як третя тактична умова. Організація спільної діяльності викладачів і студентів спрямовується на забезпечення відкритого доступу до різних інформаційних ресурсів на основі використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), використання засобів мережевої комунікації, що дозволяє надати процесу підготовки інтерактивний характер, долаючи трансляційний характер теоретичного навчання. Форми спільної діяльності викладачів і студентів у процесі обміну інформацією, спільного вирішення проблем і завдань, створює сприятливий психологічний клімат, організовує міжособистісне спілкування, актуалізує внутрішні ресурси суб'єктів.

Висновки. Узагальнення досвіду формування змісту професійної підготовки, накопиченого вітчизняною освітою та наукою дозволило зробити висновки, що стосуються складу, структури, принципів побудови змісту професійної підготовки вихователів до ФТДДВ та умов його ефективної реалізації. Отримані висновки є науково-практичною передумовою формування змісту професійної підготовки фахівця дошкільної освіти до ФТДДВ. Накопичений досвід враховувався нами при побудові та проектуванні змісту системи професійної підготовки вихователів до ФТДДВ. Подальшого дослідження потребують питання методичного та технологічного забезпечення процесу підготовки вихователів до ФТДДВ.

Використані джерела

1. Абдуллина О. А. *Общепедагогическая подготовка учителей в системе высшего педагогического образования* [Текст]: для педвузов / О. А. Абдуллина. – М.: Просвещение. 1990. – 208 с.
2. Бирко Н. М. *Підготовка майбутніх учителів до формування толерантності учнів початкової школи* : автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н. М. Бирко. – Житомир, 2014. – 20 с.
3. Кідіна Л. М. *Формування професійної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі педагогічної практики*: дис. ... кандидата пед. наук.: 13.00.04. / Л. М. Кідіна. – Ялта, 2012. – 258 с.
4. Лещенко М. *Принципи структурування змісту педагогічної освіти в класичних університетах* / М. Лещенко // *Професійна освіта: педагогіка і психологія: польсько-український журнал* / за ред. Т. Левовацького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. – Ченстохова – Київ: АЖД, 2006. – VIII. – С. 229-237.

5. Пометун О. І. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти // Рідна школа. – 2005.–№ 1. – С.65– 69.
6. Слепцова И. Ф. Формирование готовности будущих воспитателей к взаимодействию с детьми дошкольного возраста в процессе профессиональной подготовки: автореф. диссертации на соиск. уч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / И. Ф. Слепцова. –Москва, 2007. – 24 с.
7. Степанова И. Ю. Проектирование подготовки педагога к профессиональной деятельности в образовательном процессе вуза: автореф. дис. докт. пед. наук: 13.00.08 –Теория и методика проф. образования / И. Ю. Степанова. – Красноярск, 2013. – 46 с.

Liapunova V.

STRUCTURING THE CONTENT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF PRESCHOOL INSTITUTIONS

The article considers theoretical, methodological and practical aspects of forming the content of teacher training to form tolerance in preschool children, which is an integral component of a professional training. The features of the main methodological approaches and principles of structuring the content, aimed at formation of competence and professionally important personal qualities of future specialists of preschool education. The conditions of the implementation of theoretical and practical training of a teacher to professional activity in the educational process of higher educational establishments are also lit. The design of the content of education is based on the major didactic principles of training, such as awareness and activity, evidence, regularity and consistency, durability, availability, scientific approach and the combination of theory and practice, the integrity of education, its practical orientation, individualization, and the combination of subject and systemic activity principles. All these principles are interrelated and interdependent. They complement and predetermine each other, forming a holistic system. Qualitative results of theoretical and analytical comprehension of the experience of implementation of the project plan of theoretical and practical training of a teacher to professional activity provide tactical conditions of the organization of such training in the educational process of higher educational institutions. One of the tactical conditions is creating the situations of generating the meanings of educational and professional activity for students to learn various ways "to be a tolerant teacher", expressed in the ability to comprehend a pedagogical reality. The combination of theoretical and practical stages of training, educational and pedagogical practices for the formation of a holistic view of the student on the professional activity of a teacher and the place of tolerant interaction in it is also a tactical condition. The development of the informative and educational environment as a component of a cultural and educational space of the University is the third tactical condition.

Key words: *content, structuring the content of training, professional training, competence, principles of structuring the content.*

Стаття надійшла до редакції 08.02.2016